

Critics have missed the *real* Bacon according to Paterson because they have insisted on dealing with science and philosophy «internally». They have ignored the external side which is the documents that bear the internal dialogue. These documents are «hidden, stolen, passed around. They are copied and modified. They are changed to suit the times or the bias at hand. In short their history is external.» (p. 151) We cannot study the history of ideas apart from the «physical books in which these ideas are made existential objects» (p. 152). The thrust of Paterson's effort is summarized in the following passage :

The history of science and philosophy must be completely rewritten because the patching needed is too extensive. It must be re-written from the bottom up. This time the purist or the internal historian must face the fact that his data are not disembodied entities that can be observed in the act of theoretical copulation. (p. 152)

I confess to finding all this rather obscure. Have historians of philosophy ignored the books? Surely not. What have they ignored? The social habits and pressures impinging on the books. But this is not true as many excellent accounts of figures in the history of philosophy show, e. g. Peters on Hobbes, Hampshire on Spinoza, Gallie on Pierce, etc. What, after all, is Paterson's quarrel all about?

The purpose of this book is to argue that Francis Bacon was the vehicle for the ideas of Giordano Bruno. Fine. Why call this detective work a «severely analytical study»? It is at best a mode of scholarship. But I am not sure that the author has convincingly argued that historians of philosophy must adopt the procedures employed in this book.

ANN CACOULLOS

Deree College, Athens

* * *

MIX. ΑΘ. ΚΑΛΙΝΔΕΡΗ, **Αί συντεχνίαι και ή 'Εκκλησία επί Τουρκοκρατίας**, 'Εκκλησιαστικά έκδόσεις 'Εθνικῆς 'Εκατονπεντηκονταετηρίδος άρ. 12, 'Εν 'Αθήναις 1973, σχ. 8μ. σελ. 181.

'Επί τῷ ιωβιλαίῳ τοῦ ἡμιοῖου αἰῶνος ἀπό τοῦ 'Εθνικοῦ 'Αγῶνος ή 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος προέβη εἰς έκδοσιν σειρᾶς βιβλίων μικροῦ σχήματος πρὸς λαϊκὸν διαφωτισμὸν περὶ τῆς συμβολῆς τῆς 'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας πρὸς διατήρησιν τοῦ Γένους ὑπὸ τὴν μακροαἰῶνα δουλείαν και πρὸς ἐτοιμασίαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἡ συμβολή της αὕτη φαίνεται παραθεωρηθεῖσα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν λόγῳ δυτικῶν ιδεολογικῶν ἐπιδράσεων, ὡς τονίζει ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἐν κεφαλίδι βιβλίου ὁ Σεβασμιώτατος Κοζάνης Διονύσιος, ὅστις παραθέτων και ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', σταλεῖσαν ἀμέσως πρὸ τῆς 'Επαναστάσεως πρὸς τὸν 'Επίσκοπον Σαλῶνων Ἡσαΐαν, καταδεικνύει ὅτι ὄντως ή 'Εκκλησία «ἐκένωθη χάριν τῶν λαῶν της».

Διὰ τὸ θέμα τοῦ παρόντος βιβλίου δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εὑρεθῇ καταλλήλότερος χειριστῆς τοῦ Μ. Καλινδέρη, ὅστις ἀπὸ δεκαετηρίδων ἀγνώφ ζήλῳ πατριωτικῶ ἐλευνόμενος ἀνασκαλεῖται βιβλιοθήκας, ἀρχεῖα, κώδικας και κουβαράδες Μητροπόλεων, μονῶν, ναῶν και ἀστικῶν οἰκισμῶν πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦ βίου και τῶν ἔργων τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, τῶν θεσμικῶν των ὀργανώσεων, τοῦ πνευματικοῦ των προσανατολισμοῦ, και τῶν σχέσεων των πρὸς τὴν 'Εκκλησίαν, τὸν Κατακτητὴν και τὸ 'Εξωτερικόν.

ἌΟ συγγραφεὺς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πείρας του καὶ τῶν στοιχείων τῆς ἐρεύνης του ἀνιχνεύει εὐστόχως ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς παράγοντας τῆς μετὰ τὴν ἌΑλωσιν περιόδου, οἵτινες ἠνθόνησαν τὴν δημιουργίαν τῶν Συντεχνιῶν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν διαμόρφωσίν των. ἌΑντιμετωπίζει ὁ Συγγρ. τὸ γεγονός ὅτι γενικῶς αἱ Συντεχνίαι καθ' ὅλους τοὺς μακροὺς αἰῶνας εὐρίσκοντο συνησπισμένοι καὶ σημειοῖ ὅτι ὁ συνασπισμὸς καὶ ἡ ὁμόνοια αὕτη ἐκπλήττει εὐχαρίστως τὸν μελετητὴν, ἐν ὅψει μάλιστα τοῦ ἔθνικοῦ γνωρίσματος τῆς διχονοίας, τοῦ ὀλεθρίου διὰ τὸ ἌΕθνος μας κατὰ τε τὴν ἀρχαιότητα, τοὺς ἌΕλληνιστικοὺς χρόνους καὶ τὸν ἌΑγῶνα. ἌΊσως ἡ λύσις εὐρίσκεται εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ Συγγρ. ὅτι αἱ Συντεχνίαι εὐρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς στερεᾶς των πίστεως πρὸς τὴν ἌΟρθοδοξίαν καὶ τῆς στενωπάτης ἐπαφῆς των πρὸς τὴν ἌΕκκλησίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας τὴν πνευματικὴν ἠγεσίαν ἐτέλουν ἀείποτε. Καταδεικνύει διὰ παραδειγμάτων τὴν θρησκευτικὴν ἀσθενίαν τῶν Συντεχνιῶν, ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τῆς εὐμερείας των καὶ ἐκθέτει κατὰ κεφάλαια ὅλην τὴν ἐκτεταμένην ἔθνικὴν δραστηριότητα τῶν Συντεχνιῶν καὶ τοὺς τρόπους τῆς συμβολῆς αὐτῶν εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ Γένους καὶ τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου παραδεδομένων ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων τῶν λαϊκῶν ὁμάδων. Αἱ παρατηρήσεις κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν αἰτίων καὶ τῶν σχέσεων Κατακτητῶν - ὑποδούλων - ἌΕκκλησίας δεικνύουν ὀξεῖαν ἱστορικὴν παρατηρητικότητα.

ἌΗ συμβολὴ τῶν Συντεχνιῶν εἰς τὴν στήριξιν τῆς πίστεως, τὴν διατήρησιν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας ἐξεικονίζεται μὲ ἀπειράριθμα παραδείγματα συνδρομῆς πρὸς ναοὺς, μονᾶς, οἰκισμοὺς, ἔδρασις νοσοκομείων, σχολείων, περιθάλψεως ἀσθενῶν καὶ αἰχμαλώτων οὐ μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλεῖστα κέντρα τῆς ἌΑυτοκρατορίας, ἌΑδριανούπολιν, Σμύρνην, ἌΙωάννινα, Φιλιππούπολιν, Αἴνον, Κυδωνίας, Κοζάνην, Χίον κλπ. Καταπλήσσει ἡ ὀργάνωσις τῶν ποικιλιωνύμων Συντεχνιῶν, ὧν αἱ ἐν Κων/πόλει ὑπολογίζονται εἰς ἄνω τῶν 150 καὶ ἡ ποικίλη καὶ συγκινητικὴ ἔθνικὴ ἀλληλεγγύη, ἣν διαρκῶς ἐπεδείκνυον αὐται, πάντοτε ἐν στενῇ ἐπαφῇ καὶ ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῆς ἌΕκκλησίας, ἦτις εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ δούλου ἌΕθνους ἐξεπροσώπει τὴν ἌΑρχὴν τοῦ Βυζαντίου, τὴν ἰδικὴν μας. ἌΟ Συγγρ. διεπραγματεύθη ἄριστα τὸ θέμα του καὶ μᾶς δίδει συγκινητικὰς λεπτομερείας τοῦ ἔθνικοῦ μας βίου κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. ἌΟρθῶς ὁ Συγγρ. συνέλαβε ὅτι πέραν τῶν Προνομίων τοῦ Πορθητοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὸ Γένος τὸ διετήρησεν ὁ εὐφυὲς συνδυασμὸς ἌΕκκλησία καὶ Συντεχνίαι ὑπὸ τὴν ἠγεσίαν τῆς πρώτης ἐμπνεούσης καὶ ἐνισχυούσης τὰς δευτέρας εἰς τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὸ Γένος δράσιν των. Διὰ τῆς ἐκθέσεώς του ὁ συγγραφεὺς ἀποκρούει τὰς αἰτιάσεις κατὰ τῆς ἌΕκκλησίας ὡς ἀδιαφόρου πρὸς τὸ ἔθνος τῶν ἌΕλλήνων, σύμφωνος ἐν τούτῳ πρὸς τὸν προλογίζοντα τὸ ἔργον ἌΙεράρχην, ὅστις παρατηρεῖ περὶ τῆς συμβολῆς τῆς ἌΕκκλησίας εἰς τὰ ἌΕθνικὰ ζητήματα ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀπεκεφάλισαν 11 πατριάρχας, ἐθανάτωσαν 100 ἐπισκόπους καὶ κατὰ τὸν Πουκεβίλλ 6000 ἱερεῖς, καὶ φυσικὰ δὲν ἐθανάτωσαν αὐτὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματούχων διὰ λόγους θρησκευτικούς. Καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ του ὁ συγγραφεὺς παραστατικῶς συγκεφαλαιοῖ τονίζων ὅτι ἡ Φιλικὴ ἌΕταιρεία ἦτο ἔργον ἐσαφλήδων, μελῶν τῆς συντεχνίας τῶν ἐμπόρων, οἱ δὲ ἱερωμένοι ἀπέβησαν πρόμαχοι τοῦ Γένους.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ